

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 230.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

—ooo—

Γραφεῖσα ἐκ Πόρου πρὸς τινα ἐν Ἀθήναις
οἰκοῦντα φίλον.

(ἴδε φύλλ. αδ.).

Φίλε!

Μέχρι πρό μικροῦ προσεδόκων μετὰ ζωγράφου ἀ-
νυπομονησίας καὶ ἐν ταύτῳ βεβαιότητος τὴν πρὸ
μηνῶν ἤδη ὑποσχεθείσαν πρὸς ἡμᾶς ἔλευσιν σου,
ἀλλὰ νῦν καθ' ἑκάστην ἐπὶ μᾶλλον αἱ ἐλπίδες μου
ματαιοῦνται. Τὰ προανακρούσματα τοῦ προσεχούς
πολιοῦ γέροντος ἤρχισαν ἤδη νὰ ἰχθῶσιν εἰς τὰ
περικυκλοῦντα ἡμᾶς ὑψηλὰ ὄρη· αἱ πρῶται ἀστρα-
παὶ διέσχισαν ἤδη καὶ κατεργάσθησαν τὸν συννεφῶδη
καὶ σκοτεινὸν ὁρίζοντα· οἱ φθινοπωρινοὶ ὕετοί καὶ
οἱ χεῖμαρροι κατέβησαν ἀπὸ τῶν ὀρέων εἰς τὰ πε-
δία, καὶ ὁ βορρᾶς μνηώμενος καὶ συνταράσσων μα-
νιωδῶς τὰ ὕγρὰ τῆς θαλάσσης νῶτα κατέστη ἤδη καὶ
εἰς αὐτοὺς τοὺς θαλασσοβόλους ἀπαίσιος. Οὐδεμίαν μοι
ἄρα μένει πλέον ἐλπίσιν νὰ καταλίπῃς τὸ ἱερὸν πτολίε-
θρον, χάριν τῆς μικρᾶς ἡμῶν νήσου, πρὸς ἣν μάλιστα
οἱ ἀεροδιδαντοὶ τῆς προνομιούχου πόλεως ἐκ συνηθείας
ἤδη πεπαλιωμένης λοξὰ ῥίπτουσι βλέμματα. Καὶ
ὅμως μία τις καὶ μόνη νυκτερινὴ θαλασσίη πορεία
ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸ μοναστήριον ἐντὸς ἀκατίου,

ἐν πλήρει σελήνῃ φωταγωγοῦσιν τὸν ἀπέραντον
πόντον καὶ τὰ ἐξοπίσω καταλειπόμενα ὄρη, ἃ ἡ-
ρέμα ὑπὸ τῆς νυκτερινῆς δροσερᾶς ψαυόμενα αὖρας
διαχέουσι πανταχοῦ εἰς τὸν ἀνέσσελον καὶ γαλη-
ναῖον ὁρίζοντα τὴν γλυκυτάτην εὐωδίαν τῶν ἀει-
θλῶν ἀνθέων τοῦ ἀπέναντι λεμονῶνος, ἐν τῇ συ-
δαρᾷ καὶ ἐπισήμῳ τῆς φύσεως σιγῇ, ἣν διακό-
πτει μόνον ἡ κόπῃ τοῦ ναύτου, καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς
καιρὸν τὰ ἡχήματα τῆς φιλερήμου γλαυκῆς, αὐτὴ
λέγω καὶ μόνῃ ἡ θαλασσοπορεία ὑπερτερεῖ πολλῶν
τῶν μεγάλων πόλεων στερεοτύπων διασκεδάσεων,
ὅπου ἀντὶ τοῦ φυσικοῦ δεσποτικῶς ἄρχει τὸ ἐντε-
χνον, ἀντὶ δὲ τοῦ ἀπλοῦ τὸ ἐπιτετηδευμένον καὶ τὸ
προσποιητὸν, καὶ ὅπου μὰ τὴν ἀλήθειαν ἐτι βαθύτε-
ρον αἰσθάνεται τις τὴν ἀλήθειαν τῶν ἱερεμιάδων τοῦ
Ποσειδῖππου, ὅτι εὐτελὲς ὁ βίος καὶ φροντίδων ἀνά-
μεστος.

Ποῖνε τις βιώσει τόμῃ τριῖον 3 εἰν ἀγορῇ μὲν
νίκεια καὶ χαλεπαὶ πρῶτες, ἐν δὲ ὁμοῖς
φροντίδας, ἐν δ' ἀγροῖς καμάτων αἰας, ἐν δὲ θαλάσῃ
τάρβος, ἐπὶ ξείνης δ' ἦν μὲν ἔχῃς τι δέος.
ἦν δ' ἀπερῆς, ὄνιστον ἔχῃς γάμον οὐκ ἀμέριμος
ἔσσειαι εὐ χεῖμας, ἴσησιν ἐρημότεραις.
Τέκνα πόντοι, πέρμας ἀπαις βίος· αἱ νεότητις
ἄφρονες, αἱ παλαιαὶ δ' ἐμπαλιν ἀδρανεῖς.

Ἰσως ὅμως ἐν ἅπασιν ταῦτοις τὸ ἀληθέστερόν ἐστι
τὸ τοῦ Τελητεῖος.

Ἡ κοίτης μοι φίλον, τὸ δὲ γῆρας
... βερότερον αἰ νης.

Καὶ πέρσοι φίλτατε ἡλίαν ἐπισθετὴ ἀπουσία σου, εὐχαλεπὴ γὰρ ἐν καιρῷ δεομένῳ φίλων ἢ τῶν μὴ φίλων αἰσθησις. ἡνάγκασέ με νὰ καταφύγω εἰς ὅ,τι ἐκ παλαιᾶς ἤδη καὶ πολυχρόνιου ἔξω εἰώθαμεν ἀμφοτέρωθεν ἵνα πράττωμεν μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ὄντες. Τὸ παρελθὸν λοιπὸν ἔτος σὺ περιέγραψα τροχάδην τὸν τόπον, ὃν ἐπὶ διετίαν ἤδη ἐξελεξάμεν ὡς τὸ προσφιλὲς κατοικητήριόν μου ἐν καιρῷ θέρους, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ σὺ αὐτὸς ἱστορικῶς μ' ἐδικαίωσας μετὰ πλείστα ἀλλὰ ἐκ τοῦ βάθους τοῦ ἀδυσεπήστου σπουδαστηρίου σου· εἴτα δὲ μετέδην ποικιλίας χάριν εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ περιλημέ- νου τούτου τόπου, μετ' ὧν συνδέομαι οὐ μόνον διὰ τῆς ἐμφύτου πρὸς αὐτοὺς συμπαιδείας μου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πολιτικῶν δεσμῶν τοῦ δήμου. Ἀπεπειράθην ἐνταῦθα εὐτυχῶς νὰ ἐξαλείψω τὰς κατὰ τοῦ τόπου τούτου ἐκπαλαι σχηματισθείσας ἐκ πολιτικῶν αἰτίων καὶ ἐπικρατούσας εἰσέτι προλήψεις, ἀποδίδους τὰς μὲν εἰς τὰς παρολόγους ἐξιώσεις τινῶν Ἀθηναίων Συβαριτῶν, ἀξιούντων ἵνα ἔχωσι πανταχού τὰ ἐλαστικά αὐτῶν ἀνακλιντήρια, τὰς μαλθακάς στρωμάδας, τὰς πολυτελεῖς νεκοσμημένας αἰθούσας, τὴν πολυάριθμον ὑπηρεσίαν, καὶ ἄλλα εἰσέτι, μηδὲν πλέον συντελοῦντα εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ σώματος, ἀλλ' εἰς τὸν ἐρεθισμόν ἐκνευρισμένου τινὸς ἐκ τοῦ κόρου στομάχου· τὰς δὲ εἰς ἄλλας ἐπουσιωδεστέρας ἐτι αἰτίας. Προῖων δὲ προσέθηκα ὅτι ἂν τινα ὑπάρχουσιν ἐν τῷ τόπῳ τοῦτῳ μειονεκτήματα, ταῦτα πάντως ἀποδοτέα οὐχὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἰς τὰς ἰδιαιτέρας σχέσεις τοῦ τόπου, καὶ εἰς τὴν μὴ εἰσέτι ἐφάπλωσιν καὶ γενίκευσιν τῆς ἀληθοῦς παιδείας, ἥτις οὐ μόνον, κατὰ φυσικὸν λόγον ἐλλείπει ἐν Πόρῳ, ἀλλὰ παλμῶ εἰπεῖν καὶ πολλοῖς ἡμῶν αὐτῶν σὺν λογιωτέρων, καὶ μᾶλλον ἐπὶ γνώσει διακρινομένων. Παιδεῖαν δὲ ἀληθῆ λέγω τὴν διττὴν τοῦ ἀνθρώπου διάπλασιν καὶ ἀνάπτυξιν, τὴν τοῦ νοῦ καὶ τὴν τῆς καρδίας. Ἡ μὲν κατορθοῦται διὰ τῶν γραμμάτων· καὶ αὕτη καὶ εὐχερῶς ἀποκτάται, καὶ καθ' ἑαυτὴν τῇ κοινωνίᾳ οὐ πολλὴν παρέχει ωφέλειαν. Ἡ δὲ πολλῶν κρείττων καὶ πολλῶ μᾶλλον δυσεπίτευκτος δεῖται καὶ χρόνου μακροῦ καὶ πόνου πολλοῦ, ὡς ἀρχομένη ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεως καὶ λήγουσας πρῶτον ἐν τῷ θανάτῳ, κύριον σκοπὸν ἔχουσα τὰς πρακτικὰς ἀρετάς, εἰς ἃς πᾶσαι ἡμῶν αἱ ποικίλαι κλίσεις, καὶ αἱ ὁρμαί, καὶ αἱ διαβέσεις στρατεύονται, ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡμῶν ἡλικίας μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἐσχάτου γήρως· καὶ ὡς ἀληθῶς πάνυ φιλόσοφος ἔλεγεν ὁ Ζήνων, « οὐδενὸς ἡμᾶς αὐτῶ πένεσθαι, ὡς χρόνου. Βραχύς γάρ ὄντως ὁ βίος, ἡ δὲ τέχνη μακρὴ μᾶλλον ἢ τὰς τῆς ψυχῆς νόσους ἰάσασθαι δυναμένη. » Τὸ δὲ μέγα ἡμῶν δυστύχημα εἶναι ὅτι, ἐνῶ πάντες αἰσθανόμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ κοινωνία ἡμῶν ἐν γένει κατὰ τὴν παιδείαν ταύτην νοσεῖ, ὅμως ἀσυγγνώστως ἀλιγνοῦμεν εἰσέτι τοῦ μόνου μέσου τῆς θεραπείας αὐτῆς, ὅ ἐστιν ἀναμφισβητήτως ἡ η- παιδεῖα μετὰ λόγου ἐνσαρκουμένη ἐξίς πρὸς

ἀσκησιν τοῦ καθήκοντος, περιποιουμένη ἡμῖν μό- νοι διὰ τῆς ἀδιαλείπτου καὶ πεφωτισμένης δι- δασκαλίας, κατὰ πάσαν πόλιν καὶ κώμην, τῆς πρακτικῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἠθικῆς ὡς τροφῆς ἀπυ- ουσίου, ὑπὸ ἱερέων ἐναρέτων καὶ σοφῶν, ὁρθο- δόξων καὶ ἑλλήνων. Διὰ τῆς πεφωτισμένης ταύτης διδασκαλίας τοῦ θεοῦ λόγου θέλει γίνεσθαι ἐν ἡμῖν ἡ πίστις, ἡ ἰῶσα πίστις, ἐξ ἧς ὡς ἀπὸ πηγῆς ζω- γόνου ἀπαρρέουσι πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας πρακτικαὶ ἀρεταί. Ἐνταῦθα δὲ νοσεῖ κυ- ρίως ἡ κοινωνία ἡμῶν. Λείπει ἡμῖν ἡ πίστις, ἔτακ- δὲ ταύτης καὶ πᾶσα ἐσωτερικὴ ἠθικὴ πεποίθησις, ἥς ἄνευ οὐδὲ τὸ άτομον οὐδ' ἡ κοινωνία προσφέρει ποτε θυσίαν τινά· ἄνευ δὲ θυσίων, καὶ αὐταπαρητή- σεων καὶ ἀγώνων, οὐδὲν ἀγαθόν, οὐδέποτε, οὐδαμῶς οὐδὲ γίγνεται οὐδὲ ἀποκτάται.

Ἐνόσω δὲ τὸ ἔθνος τοιαύτης στερεῖται παιδείας, δι' ἧς πρῶτον θέλομεν δυνήθῃ ν' ἀντικαταστήσωμεν εἰς τὰς θελήσεις ἡρώων καὶ τὰ πάθη, τὸ κίσθημα τοῦ καθήκοντος ἐν παντί καὶ καὶ ἐν πᾶσι, μὴ προσδοκῶμεν ποτὲ παρ' ἡμῖν μέγα τι ἀληθὲς καὶ ὑγιὲς καὶ γενναῖον.

Καὶ ταῦτα μὲν φίλτατε ἐκτὸς ὄντα ἐνταῦθα τοῦ προκειμένου σκοποῦ, ἀνεπαισθήτως πως ἐξ ἐσωτερι- κῆς ὠθέσεως τῇ διανοίᾳ ὑπέκλυσα ἡ χεὶρ ἐσημείωσα, ἐκ παραδόξου τινὸς ἠθικοῦ φαινομένου λαβοῦσα τὴν ἀφορμήν. Πάντες δηλονότι ὑμεῖς ἐν Ἀθήναις, καὶ σὺ ἀρίστε φίλων ἐν πρώτοις, τὰς ὀλίγας ἐκεῖνας ἐν τῇ πρώτῃ μου ἐπιστολῇ παρατηρήσεις περὶ Πόρου καὶ Πορίων, ἐξελάθετε ὡς ἀπορρίψας ὑπερβαλούσας ἀγάπης καὶ συμπαιδείας. Ἐν ταύτῳ δὲ, τὸ παράδο- ξον, αὐτοὶ ἐκεῖνοι ὑπὲρ ὧν αἱ σημειώσεις ἐκείναι ἐγράφησαν, ἐθεώρησαν αὐτοὺς δι' αὐτῶν ἀνελπίστως προσδαλλομένους. Τοὺς ἐπαίνους δηλαδὴ ἐθεώρη- σαν ὕβρεις, τὰς δὲ νοθεσίας ὡς λοιδωρίας! Χάριν ὁμῶς τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς τιμὴν τῶν συνδηματῶν μου, ὀφείλω ἐνταῦθα νὰ ὁμολογήσω, ὅτι αἱ τοιαῦ- ται ὅλως ἐναντίαι καὶ εἰς τὸ γράμμα καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστολῆς μου κρίσεις, αἵτινες εἰ ἦσαν γενικαί, βεβαίως ἠθέλον ἀπελπίσει τοῦ λοιποῦ πάντα εἰλικρινῆ φίλον τοῦ τόπου, παρ' ἀλιγίστων μόνον ἐγένοντο· τὸ μόνον δ' ἐνταῦθα λυπηρὸν φαινόμενον εἶναι, ὅτι ἐν τοῖς ὀλιγίστοις τούτοις συγκατερίθ- μεῖτο καὶ εἰς ἐκ τῶν λογιωτέρων καὶ πάνυ μοι μά- λιστα πρότερον περιλημμένων φίλων· πλὴν τοῦτο οὐ- δὲν ἄλλο ἀποδεικνύει, ἢ ὅτι τὰ ἀληθῆ τῶν ἀνθρώπων αἰσθήματα, εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ψυχῆς αὐτῶν εἰσὶ κεκρυμμένα, καὶ ὅτι κατὰ δυστυχίαν οἱ λογιωτέροι δὲν εἴμεθα πάντοτε καὶ οἱ εὐθύτεροι τὴν καρδίαν. Ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων πάλιν περὶ Πόρου ἐπιχειρῶ νὰ σοὶ γράψω φίλτατε, διότι τῆς ἀγάπης μου πρὸς τὸν τόπον τοῦτον μὴ χαλωμένης πασῶς ὑπὸ τῆς συγγνωστῆς ἀγνοίας ὀλίγων τινῶν ἁμαρ- παθῆς ἐγενόμην ἐνταῦθα τῷ ἀρχαίῳ ἐκείνῳ Ἀράτῳ, α οὐδὲς οὐδὲ τρεῖς ἀλλὰ πολλάκις ἐπιχειροῦσάντι τῷ Πειραιεῖ, καὶ πρὸς τὰς διαμαρτίας οὐκ ἀποκαμώντι, ἀλλὰ τῷ παραμικρὸν αἰεὶ καὶ σύνεγγυς ἀποσπᾶσθαι τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸ θαρρεῖν ἀνακαλουμένῳ. » Ἀλλὰ

νυν οὐδὲν ἄλλως προτίθεμαι νῦν περιγράψω τὴν φύσιν τοῦ τόπου, νῦν δὲ αἰεὶ περὶ ἑαυτοῦ θέληται τῷ θεωμένῳ αὐτὴν, οὐδὲ τὰς σχέσεις καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων, πολλὰς ἀναντιρρήτως κεκτημένων ἐν οὐσίᾳ τὰς φυσικὰς δεξιότητας, διότι περὶ ἀμφοτέρων τούτων ἄλλος εἴρηται ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ. Ἐνταῦθα δὲ κυρίως προτίθεμαι ἵνα συμπληρώσω τὰς ὀλίγας τοῦ ἀπολεθόντος ἔτους περὶ τοῦ ἐν Πόρῳ ναυστάθμου εἰδήσεις, ὅς ἐστι βεβαίως ἡ μόνη ἐλπίς τοῦ ναυτικοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος.

Φίλος τις ποτὲ ἐμβριθὴς καὶ πολὺπειρος γέρων, συνεβούλευσέ με μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγόμενον περὶ τῶν ἡμετέρων ἐλληνικῶν, ἵνα ὃ πάνυ φειδωλὸς εἰς ὅ,τι ἀπορᾷ τὰ πρόσωπα παρ' ἡμῖν, λέγων μοι ὅτι πάντοτε σχεδὸν τὴν ἐσπέρην μετενόησε διὰ τὸν ἔπαινον, ὃν τυχὸν ἀπένειμέ τινι τὴν πρωίαν. Τοῦτο δὲ ἐν γένει μὲν ἴσως ἐστὶν ἀληθές, ἀπορᾷ δὲ ἐκ τοῦ μνησθέντος ἤδη ἡθικῶς νοσήματος πάντων ἡμῶν πάσχει ὅμως εὐτυχῶς καὶ πολλὰς ἐξαιρέσεις, ὧν μία ἐστὶν ἀναμφυλέκτως καὶ ἡ παροῦσα, καθ' ἣν μετὰ ἐν ὁλόκληρον ἔτος ἐπισκεφθεὶς αὐθις τὸν ναυστάθμον, βεβαίως δὲν μετενόησα, δι' ὅσα πέρυσιν εἶπον περὶ τοῦ δευθυντοῦ αὐτοῦ Γ. Τομπάκη, οὗ ὁ ζῆλος περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βασιλικοῦ τούτου ναυστάθμου, τὸ δραστήριον περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐν αὐτῷ ποικίλων ἐργασιῶν, τὸ ἀκριβὲς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ τὸ ἐπιμύητον καὶ ἀνένδοτον ἐν τῇ ἐπιδιώξει παντός τοῦ συντείνοντος εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ, διατηροῦνται εἰσέτι ἀκέραια καὶ ἀκμαῖα. Πέρυσιν δὲ ἐν Καλαυρίᾳ ναυστάθμος εἶχεν ὅψιν νεογνοῦ τινος βρέφους, ἐφέτος ἤδη ἀνεπτύχθη εἰς νεανίαν, καὶ τὸ ἐπὶ ὅντος, οὐρίου πνέοντος τοῦ ἀνέμου, ἴσως τείνει καὶ εἰς τὴν ἀζώσιν ἐρρωμενεστέρας τινὸς ἡλικίας. Πολλὰκις ὅμως, φίλτατε, ἐπὶ τοῦ τάφου ἱστάμενος τοῦ φιλέλληλος Ἀστυγγοῦ, ἀφ' οὗ ὡς ἀπὸ σκοπίας κατοπτεῖται τις τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἐν τῷ ναυστάθμῳ ἐργασιῶν, ἐν τῇ ἀκρᾷ χαρᾷ κατέλαβέ με ἀνεπαίσθητως καὶ βαθειὰ τις θλίψις, διαλογιζόμενον μὴ τις ποτὲ βράσκανος ὀφθαλμὸς μαράνη αἰφνης τὴν ἐπικρατοῦσαν ταύτην ἀσυνήθη κίνησιν καὶ ζῶν. Ἐνταῦθα μὲν βλέπει τις πλῆθος τεχνιτῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν κατασκευὴν θαυμαστοῦ τινος νεωλκείου, πρὸς ἀνολικὴν καὶ ἐπισκευὴν τῶν πλοίων· περαιτέρω δὲ αἰφνης καὶ ἀκουσα στρέφεται ἡ προσοχὴ ἐκ τοῦ κράτους τῶν ὑπονόμων πρὸς ἱστοπέδωσιν τοῦ βραχώδους ἐδάφους· ὅπισθεν ἀκούει τις τὸν ἐναρμόνιον ἄκμονα τῶν σιδηρουργῶν κατεργαζομένων τὸν σίδηρον· δεξιὰ βλέπει τις πλῆθος τεκτόνων κατασκευαζόντων στερεὰ καὶ κομψὰ στεγασμὰ πρὸς ἐναποθέσιν τῆς ξυλείας· ἐπὶ δὲ προσωτέρω εἶδος τι δυσωδὲς πρότερον καὶ νοσηρὸν παρὰ κείμενον τῷ ναυστάθμῳ, μετασχηματίζεται εἰς λιμένα βαθύν, ἐξαγομένης τῆς ἰλῆος αὐτοῦ καὶ παρὰ τὴν προκυμάναν τελευτῶν ἄλλο ἐργατῶν καὶ τεκτόνων καταβάλλουσιν ἤδη ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τὴν τροπὴν τῆς πρώτης· ἐκ τῶν τριῶν βυθοκόρων, αἵτινες μέλλουσι νὰ καθαρίσωσι τοὺς γομφέντας λιμένας. Ἐνώπιον δὲ τοῦ ναυστάθμου καθ' ἑκάστην

εὐρύνεται ἡ νέα ἀνάφη, νησιδίων αὐτοσχέδιον ἀναφάνει ἀπὸ τῶν κυμάτων διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν συντριβομένων βράχων, δι' οὗ ἀμφοτέρωθεν τις σχηματίζεται ἐσωτερικὸς λιμὴν, ἐν ᾧ ἐν ἀκρᾷ ἀσφαλεῖς δύνανται νὰ σκαλεύωσι πολυάριθμοι ἄνθρωποι πλοῖα. Ταῦτα εἰσὶ τὰ νυν μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐν τῷ ναυστάθμῳ τελούμενα ἔργα. Ἄλλα ὅποια φεῖ λείπονται ἐπὶ σπουδαιότατα καὶ ἀναγκαιότατα μεγάλης δαπάνης καὶ πολλῶν θύλακων ἔργα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὐδεὶς ἐγέρων δύναται ν' ἀπειρήσῃ ἵνα ταῦτα ἐν τῷ παρόντι ἐκτελεσθῶσι. Ἐνὸς ὅμως ἐγκαθιδρύματος καὶ ἀπολύτως ἀναγκαίου καὶ δυνατοῦ, ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ὕλικῃ ἡμῶν καταστάσει, ἡ ἐλλείψις καθίσταται ἤδη λίαν ἐπαισθητὴ ἐν τῷ ναυστάθμῳ ἡμῶν· λέγω δὲ τὴν ἐλλείψιν τῆς πολεμικῆς ναυτικῆς σχολῆς, ἥτις νέον ἄλλο εἰς τὸ εἶδος αὐτῆς παρὰ τὸ Πανεπιστήμιον ἀποτελεῖται κέντρον τῆς πανελληνίου ναυτικῆς παιδείας, ἐστὶ καὶ ἡ βῆσις τοῦ μέλλοντος ἡμῶν ἰδία ναυτικοῦ μεγαλείου· διότι ἐν αὐτῇ οὐ μόνον καὶ ἀρχόντες καὶ ἀρχόμενοι, καὶ ναῦται δηλονότι καὶ ὀκίμοι καὶ ἀξιώματικοί, θέλουσι διδάσκεισθαι τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν συνάμει τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης, καὶ πᾶσαι τὰς πολεμικὰς ναυτικὰς ἀσκήσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχεὶν καλῶς καὶ τὸ ἀρχεσθαι, ὃ ἐστὶν ἡ πρώτη καὶ μεγίστη τῶν στρατιωτικῶν ἀρετῶν. Καὶ ἀληθῶς καὶ ναῦται ἡμῶν ὅποιοι εἰσὶ σήμερον, ἀτομικῶς λαμβανόμενοι, εἰσὶν ἀναντιρρήτως οἱ ἀριστοὶ ναῦται τῆς ὑψηλῆς, διότι καὶ καροτερικοὶ εἰσὶ καὶ παράτολμοι, καὶ λίαν ἐμπνητοὶ καὶ ἀνδρείοι· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὀλιγαρκεῖς καὶ πειθῆνιοι καὶ εὐάγωγοι καὶ νηφάλιοι, καὶ πᾶσαι ἐν γένει ἐκ φύσεως κέκτνται τὰς ἀτομικὰς ἀρετὰς τοῦ τετελειωμένου ναύτου, ἀλλ' ὥς τι σύνολον λαμβανόμενοι, ὥς τι σῶμα στρατιωτικὸν θεωρούμενοι, προσωρισμένον εἰς μάχην, εἰς νίκην καὶ εἰς κατακτήσιν, καὶ εἰς τὴν τῶν κατακτηθέντων ἀκριβὴ φυλακὴν καὶ συντήρησιν, δυστυχῶς εἰσὶν ἐπὶ ἀχρηστοὶ καὶ ἀνεπαρκεῖς, διότι ταῦτα δὲν εἶναι πλέον ἔργα ἀτομικῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ παιδείας καὶ ἐπιστήμης, ὧν οὐδέποτε συστηματικῶς οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν ναῦται ἐγείσαντο. Εἰσέτι διατηρᾷ ζωηρότατα ἐν τῇ μνήμῃ στήνῃ τινὰ ναυτικὴν, ἥτις πρὸς τὴν ἐνώπιόν μου ἐν τῷ ναυστάθμῳ. Πρωτὰν τινὰ δηλονότι αἰθρίας ὄντος πρὸ μικροῦ καὶ ἀνεφέλου τοῦ οὐρανοῦ, αἰφνης ἠγέρθη λίλαψ δεινὴ μετὰ ἀνέμου σφοδρότατου καὶ βροχῆς βαγδαριοτάτης. Αἱ λέμβοι καὶ αἱ ἀκατοὶ τοῦ ναυστάθμου, ὀρμιζόμεναι ἡ μία παρὰ τὴν ἄλλην, ἤρχισαν νὰ συνταράσσωνται καὶ συγκρούωνται κατ' ἀλλήλων, ἀπειλοῦσαι τὴν τελείαν αὐτῶν συντριβὴν. Ἐν ἀκαρεῖ δὲ τότε αὐθόρμητοι παῖδες Πορίων, ἐργαζόμενοι ἐν τῷ εἶλει καὶ ἐξάγοντες τὴν ἰλὺν αὐτοῦ, ὡς ἐκ συνθήματος ἅπαντες ἀφέντες τὰ πύα καὶ ῥίψαντες τὰς δουλέλλας, ἐρρίφθησαν εἰς τὰ κύματα, καὶ νηχόμενοι ὡς εἶχον ἐνδεδυμένοι ἐφθασαν εἰς τὰς λέμβους, ἐπέβησαν ἐπ' αὐτῶν, ἤρπυσαν αὐτάς, καὶ ὡς ἀριστοὶ ἐκ φυσικοῦ ἐνστίγματος ναυτικοί, ἠσφαλίσαν αὐτάς εἰς θέσεις καταληλοτάτας. Ταῦτα

δὲ πάντα γινόμενα ὡς εἴρηται αὐθορμήτως καὶ ἐν ῥαπῇ ὁρθαλμοῦ, ἐραίνοντο λέγοντα τοῖς πᾶσι γυνούκῃ τῇ φωνῇ· ἰδοὺ τὰ ἔργα ἡμῶν ἰδοὺ ὁ προορισμός! ἔρχομεν λοιπὸν ἀναντιρρήτως ναύτας καὶ ναύτας ἀρίστους ὑπὸ τῆς φύσεως ἡμῶν δεδομένους, οὐχὶ ὅπως καὶ ναυτικὸν στρατόν· διότι λείπει αὐτοῖς ἢ ἐκ παιδῶν ναυτικὴ στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις, ἥτις εἶναι ἢ βάσις, ἐρ' ἢς βαθμηδὸν οἰκοδομοῦσαι μεθοδικῶς καὶ ἐπισταμένως αἱ μεταγενέστεραι γενεαί, δύνανται νὰ ἐγείρῳσιν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἐξῆρμένον καὶ πάγιον τὸ ναυτικὸν ἡμῶν οἰκοδόμημα. Λέγω δὲ εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον, διότι ὡς ἅπαντες οἱ εἰδήμονες κοινῇ γνώμῃ ὁμολογοῦσι, καὶ ἡ πείρα πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων ἀπέδειξε, στρατὸς ναυτικός κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ σημασίαν δὲν αὐτοσχεδιάζεται, ἀλλὰ δεῖται καὶ χρόνου μακροῦ, καὶ παρασκευῆς λαμπρᾶς, καὶ θελήσεως ἀμετατρέπτου, καὶ ὑπομονῆς ἀκαταβλήτου. Δὲν ζητοῦμεν νῦν λοιπὸν ἐπαναλαμβάνομεν στόλους πολυκρότους, καὶ σκευοθήκας ἀπεράντους, καὶ μυριάδας ναυτῶν, διότι ταῦτα πάντα εἶναι ἀδύνατα, ἀλλ' ἀπλῶς εὐχόμεθα, δεόμεθα, ἐκτενέμεν, θεοὺς τε καὶ δαίμονας ἵνα τεθῶσιν νῦν τὰ ἀληθῆ θεμέλια, ἐφ' ὧν στηριζόμενα θέλουσιν ἐγερθῆ βαθμηδὸν ταῦτα πάντα ὡς δεῖ ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ. Ἐν τούτῳ δὲ ὁμολογητέον, ὅτι τὰ πρῶτα τοῦλάχιστον εὐτυχῇ βήματα πρὸς τὴν μέλλουσαν τοῦ πολεμικοῦ ἡμῶν ναυτικοῦ ἀνάπτυξιν καὶ κατάρτισιν ἤδη ἐγένοντο ἐν τῷ ναυστάθμῳ. Ταῦτα δὲ θεωρῶ ἐκ τῶν ἐνόντων, πρῶτον μὲν τὴν τελείαν περιστολὴν πάσης καταγρήσεως, τὴν τάξιν καὶ τὴν μέθοδον καὶ τὴν σκοπιμότητα ἐνταυτῷ εἰς πάσας τὰς ἐπιχειρουμένας ἐργασίας, τὴν πρόνοιαν τοῦ μέλλοντος, καὶ τοῦ ἄρχοντος τὸ παράδειγμα πρὸς τοὺς ἀρχομένους τοῦ σεβασθαι ὑπὲρ πάντα τὸν νόμον, καὶ θεωρεῖν τοῦ ἰδιωτικοῦ προτιμώτερον καὶ ἀνώτερον τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας. Εἶθε δὲ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος ὡς ἡμέραι προάγεται καὶ εὐαδοῦται ὁ ἐν Κελευρία ναυστάθμος, καὶ εἶθε πάντοτε ἡ προϊσταμένη ναυτικῇ ἀρχὴ ἐμπνέηται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, προστατεύουσα καὶ στηρίζουσα τὰ ἔργα τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ· πρὸ πάντων δὲ μάλιστα ἐπὶ τοῦ παρόντος φιλοτίμου τῶν ναυτικῶν ὑπουργοῦ, συνυπογράφαντος μετὰ τριῶν ἐτέρων λογίων ἀξιωματικῶν τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ, φυλλάδιόν τι ἐκδοθὲν περὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1843, ἐν ᾧ αἱ ὑγειέσταιται εὐρύνονται περὶ ναυστάθμου ἰδίως ἀρχαί.

Πασιγνώστος ἀλήθεια ἐστὶν αὕτη, ὅτι οὐδ' ἔθνος τι μακρὰν οἰκοῦν τῆς θαλάσσης ἀπέδειχθη ποτὲ ἐνδοξόν καὶ ἱστορικόν, οὐδὲ θαλάσσιόν τι ἔθνος ἐγένετο μέγα καὶ φοβερόν τοῖς πολεμίοις αὐτοῦ, καταφρονῆσαν τῆς θαλάσσης αὐτοῦ δυνάμεως. Ἀλλ' ἴτως εἴπωσιν ἐνταῦθα τινές, πρὸς τί ὁ τοσοῦτος θόρυβος καὶ αἱ κραυγαὶ περὶ ναυτικοῦ, μὴ δὲν ἔχομεν τὸ ἐμπορικὸν ἡμῶν ναυτικὸν φέρον ἡμῶν καθ' ἑκάστην καὶ χρήματα καὶ προϊόντα παντοῖα; Τοῦτο μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία προάγει καθ' ἑκάστην τὴν ὕλικήν ἡμῶν ὑπερξίν, καὶ ἐστὶν οὐ-

σιωδέστατον καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς ὕλικῆς ἡμῶν ἀναπτύξεως καὶ εὐδαιμονίας· ἀλλὰ ποῦ καὶ ποτὲ ὑπῆρξε ποτὲ τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν μόνιμον καὶ ἀσφαλές ἀνεὺ τῆς υποστηρίξεως καὶ τῆς προστασίας τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ; Περαιεῖ-ποντες δὲ τὰ μυρία παραδείγματα τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, ἐπὶ τῶν προτελευταίων ἡμῶν ἡμερῶν ποῦ ἐφάνησαν, καὶ τί δὲν ἔπαθον τὰ ἐμπορικὰ τῆς μεγάλης Ῥωσσίας πλοῖα καθ' ἅπασαν τὴν ἀπέραντον αὐτῆς ἑκτασιν ἐπὶ τοῦ κορμαϊκοῦ πολέμου; Εἰς τίνες δὲ ἀπωτάτους μυχοὺς δὲν ἐκρύβησαν προχθὲς ἐτι τὰ ἐμπορικὰ ἀτμοκίνητα τῆς ἐταιρίας τοῦ Λωὺδ, κατὰ τὸν τελευταῖον Γαλλοαυστριακὸν πόλεμον; Οἶκον δὲ ὕδριν ὑπέστη καὶ τὸ ἡμέτερον ναυτικὸν πρὸ δεκαετίας ἐν πλήρει εἰρήνῃ καὶ συμμαχίᾳ αἰχμηλωτιζόμενον ὑπὸ τὰς ὀφείας τῆς Εὐρώπης ἀπάσης! Ἐνὶ δὲ λόγῳ τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἀνεὺ τοῦ πολεμικοῦ δὲν εἶναι ἄλλο, ἢ ποίμνη πλήρης παχυτάτων προβάτων καὶ εἰριφίων, ἀνεὺ φυλάκων κυνῶν, ἐν ᾗ ἀφροντίστως εὐρίσκουσιν οἱ πειναλέοι λύκοι παρεσκευασμένον τὸ δεῖπνον αὐτῶν κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ὀρέξεως. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ, ἐνίστανται ἄλλοι, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν εἴχομεν πολεμικὸν ναυτικόν, ἢ ἐμπορικὴ ἡμῶν ναυτιλία ἦνθαι καὶ ἡκμαζε, διότι τότε, πρῶτον μὲν ἡ ναυτιλία ἡμῶν ἴστατο ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ περ βεβαίως προστασίαν λεόντειον, φοβερὰς τινος ἄλλοτε καὶ αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ δυνάμεως· καὶ δεύτερον ὅπερ καὶ κύριον, τὸ τότε ἡμῶν ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἦν σχεδὸν κατὰ πάντα ἐνταυτῷ καὶ πολεμικόν, καὶ τοσοῦτο μάλιστα καλῶς παρεσκευασμένον ἐκ πολλοῦ χρόνου εἰς πόλεμον, ὥστε καὶ μετὰ τῶν τότε θαλασσοκρατόρων τῆς Μεσογείου Ἀλγερίνων καὶ Τριπολιτῶν συμπλεκόμενον, πολλάκις ἠρίστευε καὶ ἐνίκη. Μετ' οὐ πολὺ δὲ αὐτὰ ταῦτα τὰ καλούμενα ἐμπορικὰ πλοῖα μετασχόντα ἐνδόξως τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου, ἐναργῶς ἀπέδειξαν αὐτοῖς τοῖς δεσπόταις ἡμῶν, οἷα τῇ αὐτῶν ἢ ἀλκῇ καὶ ἢ δυνάμει. Πλὴν ὅσοι καὶ ἂν καταρτίσωμεν τελείαν καὶ ἐμπειροπόλεμον τὴν ναυτικὴν ἡμῶν δυνάμιν, δυνάμεθα ποτὲ νὰ παλίσωμεν πρὸς τὰς ναυτικὰς μεγάλας δυνάμεις; Τοῦτο φρονῶ σὺδεῖς ἡμῶν ἐφαντάσθην πώποτε, οὕτως ἐχούσης τῆς εὐρωπαϊκῆς καλουμένης ἱστορροπίας· ἐν τούτῳ δὲ, πρῶτον μὲν δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ μόναι αὗται αἱ μεγάλα καὶ εὐεργέτιδες ναυτικαὶ δυνάμεις· εἰσὶ καὶ ἄλλαι δευτερεύουσιν καὶ ἐντὸς καὶ πέραν τῶν Ἑρακλείων στηλῶν, μεθ' ὧν ἐνδέχεται ποτὲ νὰ ἐλθῶμεν εἰς τινὰ σύγκρουσιν, καὶ ἐπιτυχῶς ἐν θαλάσῃ ν' ἀγωνισθῶμεν· δεύτερον δὲ ἡ ἀξιόμαχος ναυτικὴ δυνάμεις δὲν σώζει μόνον ἐν τῷ πολέμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ τὰ μάλιστα ὠφελεῖ, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐν αὐτοῖς τοῖς λιμένασι τῶν φίλων δυνάμεων προστατεύοντα τὸ ἐμπόριον καὶ τοὺς ἐμπορευομένους, ποικίλας παρέχοντα καὶ παντοειδῆς ὠφελείας τῇ ναυτιλίᾳ· γιγνομένη δὲ ὁ τύπος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ διατυπυμμένου κατ' εἰκόνα αὐτῆς, δύναται ἐν ὥρᾳ κρίσιμῃ

εὐχερῶς νά συμπληρωθῇ καὶ καταρτισθῇ ἐξ αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ὁ σπουδαῖος ὀργανισμός καὶ ἡ τελεία κατάρτισις ἑτερόν τι μέγα πλεονέκτημα παρέχει· τῷ ἔθνει, τὴν τῶν ἄλλων ναυτικῶν ἐθνῶν ἀπλονότι ἐκτίμησιν καὶ προσπάθειαν ἐπὶ φιλίᾳ καὶ συμμαχίᾳ. ἔχουμεν δὲ τοῦτο πάντοτε ὑπ' ὄψιν ἡμῶν, ὅτι ὡς ἀνθρώπον τινα σμικρὸν καὶ οὐτιδανὸν οὐδεὶς σπεύδει ν' ἀποκτήσῃ φίλον, ἢ σὺμβουλον ἢ συμβοηθὴν, οὕτω καὶ ἔθνος τινὸς μηδεμίαν δυνάμιν κακτημένου, καὶ οὐδὲν ἑτέρω τινὶ συμφέρον παρέχοντος, οὐδεὶς ἐπιζητεῖ τὴν φιλίαν, οὐδεὶς φροντίζει περὶ αὐτοῦ. α Συμμαχεῖν καὶ προσέχειν τὸν ναῦν τοῦτοις ἐθέλουσιν ἅπαντες, οὓς ἂν ὀρώσι παρασκευασμένους καὶ πράττειν ἐθέλοντας ἂ χρῆ. α

Ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαιότητι πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν συμβαδίζει ἀπαρεγκλίτως μετὰ τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ· ὅπου ὑπάρχει τοῦτο, ἐκεῖ καὶ ἐμπόριον, καὶ πλοῦτος, καὶ δύξις ἐθνική, καὶ δυνάμις ὕληκῃ. Ὅπόσον δὲ σπουδαῖον καὶ ἀπαραίτητον περὶ τὴν ἐθνικὴν εὐκλειαν ἐθεώρουν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τὴν θαλασσίαν δυνάμιν, οὐδεὶς ἄλλος ἐκφράζει λαμπρότερον καὶ χαριέστερον, ἢ ὁ οὐράνιος Σοφοκλῆς, ὃς παρὰ τῇ γ. *λαυκῇ ἐλαίᾳ*, τῷ δώρῳ τῆς Ἀθηνᾶς, ὑμνεῖ ὡς τὸ μέγιστον καύχημα τῶν Ἀθηναίων τὸ δῶρον τοῦ Ποσειδῶνος.

Ἄλλαν δ' αἶνον ἔχω μακροπόλει τᾷδε κράτιστον.

δῶρον τοῦ μεγάλου δαίμονος, εἰ
παῖν, χθονὸς αὖχημα μέγιστον,
εὐειπὸν, εὐπωλον, εὐθάλλαστον.

Ὁ παῖς Ἐρόνου, σὺ γὰρ νῦν εἰς
τόδ' εἴσας αὖχημα, Ἄναξ Ποσειδᾶν,
ἵπποισιν τὸν ἄριστόν τε χελιδόν,
πρώταισι ταῖς δε κτίσας ἀγυαῖς.
ἔ ὅ' εὐφραιμεις ἐκπαγλ' ἄλλα
χερσὶ παραπτεμένα πλάτα
θρόσκαι, τῶν ἑκατομπίδων
Νηρηίδων ἀκόλουθος.

Ἄνευ τῆς θαλασσίας δυνάμεως οἱ Ἕλληνες οὐδὲ κἂν νά φαντασθῶσι ποτὲ χθύναντο τὴν ἀποστολὴν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἀποικιῶν εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς τότε εἰκουμένης γῆς παράλια μέρη, δι' ὧν πανταχοῦ διαδόντες τὸν ἑλληνισμόν, καὶ τὴν δυνάμιν αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα πύξησαν καὶ διεστράνωσαν, καὶ τὸν κόσμον αὐτὸν ἐξηγένησαν καὶ ἐξεπολίτισαν. Ἐν καὶ δὲ μόνον παράδειγμα παρέχει ἡμῖν ἡ ἱστορία τῶν ἐθνῶν, περὶ δημιουργίας μεγάλης τινὸς δυνάμεως καὶ ἀρχῆς, ἄνευ σπουδαίας συμπράξεως τοῦ ναυτικοῦ, τὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὃς ἀπὸ τῆς Εὐρώπης περαιοθεὶς εἰς Ἀσίαν διέλυσε τὸν στόλον αὐτοῦ, καὶ ἀπέκλεισεν αὐτὸς ἐκτὸς πάσης μετὰ τῆς Εὐρώπης συγκοινωνίας, ἐκθετον μάλιστα ἐγκυαλιπῶν τὸν πυρῆνα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τὴν Μακεδονίαν, εἰς πάσας τὰς προσβολὰς πολλῶν ἐχθρικοῦς αὐτῇ διακειμένων θαλασσοκρατούντων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τοῦ δαμιονίου τούτου ἀνδρὸς τὰ ὑπερφύητολμήματα, εἰς οὐδεμίαν ὑποκαίμενα στάθμην, δὲν δύνανται ποσῶς νά χρησιμεύσωσιν ὑμῖν τοῖς νάνοις ὡς παραδείγματα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ἰσάθεος ρῶς ἡναγ-

κάσθη μετὰ ταῦτα νά καταφύγῃ εἰς τὴν θαλασσίαν δυνάμιν, ἢ ὅπως ἐκείνη πόλιν τινα πολιορκουμένην, ἢ ὅπως ἀνοίξῃ νέους θαλασσίους ἀγνώστους πόρους πρὸς εὐχερἑστεράν συγκοινωνίαν τῶν λαῶν, ἢ ὅπως τέλος ὑποστηρίξῃ τὰς κατὰ ξηρὰν αὐτοῦ στρατιωτικὰς κινήσεις. Ἄλλοτε φίλοι ἄνδρες συνέταξαν εἰς ἓν, ὡς ποτε κάλλιπον ἠδυνήθησαν πλείστα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων χωρία, δι' ὧν ἐκφανεῖς καθίστανται αἱ ἰδέαι αὐτῶν περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς μεγάλης ἀξίας τῆς θαλασσίας δυνάμεως. Προσθῶμεν δὲ νῦν ἐνταῦθα καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτῆς τῆς ναυτικῆς τῶν ἀρχαίων ἱστορίας ἑτερά τινα τεμάχια πραγματικά, συμπληρωτικά τῶν λόγων αὐτῶν, καὶ ἀποδεικτικά τῆς συμφωνίας τῶν θεωριῶν αὐτῶν πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὰ ἔργα. Παραλείποντες δ' ἐνταῦθα κατὰ μέρος τὰ ἀρχαιότερα ἢ ἀπώτερα, ὡς φέρει πρὸς τὴν περιώνυμον μητρόπολιν τῆς ἐνδόξου Μασσαλίας τὴν Φώκαιαν, ἥτις πρώτη πασῶν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἐναυμάχησε κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ ἐνίκησε αὐτοῦς, τὴν Σάμον, ἥς ἡ ναυτικὴ δυνάμις κατ' αὐτοῦς ἤδη τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους πέραν ἐξετάθη τῶν Ἰρακλείων στηλῶν, τὴν Μίλητον, ἥτις πρώτη κατέστησεν εὐξείνιον τὸν ἀληθῶς ἄξενον καὶ ἄγριον πόντον, πλείστους ναυτικούς σταθμούς καὶ ἐμπορεῖα καταστήσασα ἐν αὐτῷ, τὴν Κρήτην, ἥς τὸ ναυτικὸν ἐπὶ Μίνω παρέσχεν αὐτῇ ἀληθῆ τινα εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα θαλασσοκρατίαν, τὴν περιώνυμον Ρόδον, ἥς ἡ κολοσσιαία θαλασσία δυνάμις καὶ ἡ σπανία διπλωματικὴ ἱκανότης κατέστησεν αὐτὴν πᾶσι σεβαστὴν καὶ ἐπιζήλον, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ δημοκρατίας ἤδη παρεδέξαντο πλεῖστα ἐκ τοῦ ναυτικοῦ κώδικος τῶν Ῥοδίων, εἰς ἃ μετὰ ταῦτα οἱ αὐτοκράτορες Αὐγουστος καὶ Ἀντωνίνος ἐκ νέου ἐπιστήμως παρέσχον νόμου ἰσχύν. Παραλείποντες ἔτι τὴν Κύπρον, τὴν Κόρινθον καὶ ἄλλας πολλὰς ναυτικωτάτας πόλεις, λάβωμεν ἰδίως ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπόδειγμα ἐνδοξὸν τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων, ἥτις ἦν ἀναντιρρήτως ἀπὸ τῶν μηδικῶν χρόνων ἡ κυριωτάτη θαλασσία δυνάμις ἐν τοῖς Ἕλλησι. Δις ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐν τῇ φορᾷ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων εὐρέθη ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ αὐτῇ σπουδαιοτάτῃ καὶ κρισιμωτάτῃ θέσει· τὸ μὲν μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην τοῦ Μιλτιάδου, τὸ δὲ μετὰ τὸ ἐνδοξὸν πέρας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἀμρότεραι αὗται αἱ ἐποχαὶ καὶ τοῖς ἀπ' ἀλλήλων ἀπώταται, ταυτίζονται ὡς πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ῥοπήν. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία ἐκείνη ἐποχὴ ἔτχε τὸν ἄνδρα αὐτῆς, τὸν Θεμιστοκλέα, σύννον καταστάντα ἐκ τῆς πρώτης ταύτης κατὰ τῶν βαρβάρων νίκης τῶν Ἑλλήνων, καὶ λέγοντα πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας καὶ θαυμάζοντας τὴν περὶ τὸν βίον μεταβολὴν, ὡς χαθεῖν αὐτὸν αὐτῇ ἐφ' ἣν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον. α Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πέρας φοντο τοῦ πολέμου τῇ ἐν Μαραθῶνι τῶν βαρβάρων ἡττᾶν εἶναι, Θεμιστοκλῆς δὲ ἀρχὴν μειώων ἀγῶνων, ἐφ' οὓς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς διῆς Ἑλ-

λάθος ἤλειψεν αἶε, καὶ τὴν πόλιν ἤσκει, πόρρω-
θεν ἤδη προσδοκῶν τὸ μέλλον. ὁ ὅθεν ἀκμά-
ζοντος τότε ἐν Ἑλλάδι τοῦ πρὸς Αἰγινήτας πολέ-
μου, συνέπεισεν ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν δῆμον, ἀφέντα
τὴν ἀναμνησθῆναι πῆς Αἰγυπτιακῆς προσόδου, κατα-
σκευάζειν ἐξ αὐτῆς κατ' ἔτος εἰκοσι τριῆρεις, ἐπὶ
τὸν κατὰ τῶν Αἰγινήτων δῆθεν πόλεμον. Ἐκ τῶν
χρημάτων δὲ ταύτων ἑκατὸν ἐποστήθησαν τριῆρεις,
αἱ καὶ πρὸς Ξέρξην μετ' οὐ πολὺ ἐναυμάχησαν. Ἀπὸ
ταύτης δὲ τῆς ἐποχῆς ἀρχαίαι κυρίως τὸ κράτος
τῆς θαλασσίας τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως ὁσημέραι
αὐξανομένης. Ὄθεν ἐν μὲν τῇ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ νηυ-
μαχίᾳ, ὅπου κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἔργων παρὰ
τοῖς κινδύνους οἱ Ἕλληνες ἐδιδάχθησαν αὖς οὔτε
πλήθη νεῶν, οὔτε κόσμος καὶ λαμπρότητες ἐπι-
σῆμων, οὔτε κρανααὶ πομπαὶδεῖς, ἢ βάρβαροι παιᾶ-
νες, ἔχουσι τι δεινὸν ἀνδραῖν ἐπισταμένους εἰς
χεῖρας ἵεναι, καὶ μάχεσθαι πολέμοισιν ἢ μεταξὺ
διακοσίων ἑλληνικῶν ἐν ὅλῳ πρῆρων αἱ ἑκατὸν εἰ-
κοσιεπτὰ ἦσαν τῶν Ἀθηναίων κατὰ δὲ τὴν ἐν Σα-
λαμῖνι ναυμαχίᾳ μεταξὺ τριακοσίων ἐβδόμηκον-
τα ὁκτώ ἑλληνικῶν, αἱ διακόσιαι ἤδη ἦσαν Ἀτ-
τικάι. Ὁ δὲ ἐν Μυκάλη πρὸ αὐτοῦ ἔτος (Ὀλυμπιάδ.
75, 2, 479. π. Χ.) τοὺς βασιλεῖς καταναυμα-
γήσας στόλος τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὸν Διοδώρον
συνέκειτο ἐξ ἑκατὸν δέκα πλοίων. Ἀπὸ τῆς πρώ-
της δὲ ταύτης μεγάλης ἀναγκῆς πρὸς τοὺς βαρ-
βάρους ἀκαταπαύτως αὐξάνον καὶ ἐβελτίων οἱ
Ἀθηναῖοι τὸν στόλον αὐτῶν, ὥστε ἐντὺς δεκα-
τριῶν ἔτων πρὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολέμου (77—80
Ὀλυμπιάδ.), εἰς τὰς διακόσιαις ἤδη ὑπαρχούσας
τριῆρεις προσετέθησαν ἑτέραι ἑκατὸν. Ἀπὸ δὲ τῆς
εἰρήνης μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν (τὸ γ' τῆς 83
Ὀλυμπιάδος) μέχρι τῆς πρώτης ἐν τῷ πελοποννη-
σιακῷ πολέμῳ ἀναγκῆς (Ὀλυμ. 82, 2.), ἀδιαλεί-
πτως ἠύξανον ἔτι οἱ Ἀθηναῖοι τὸν στόλον αὐτῶν,
ὥστε ὅτε ἐξερράγη ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος ἑ-
τεραι ἑκατὸν νέαι τριῆρεις ἦσαν ἡδὲ ναυπηγημέναι.
Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναγκῆν ταύτην, ἢ τὴν κα-
λουμένην εἰρήνην τοῦ Νικίου, οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ μὲν
τὸν Αἰαχίνην κατασκεύασαν ἑτέρας τριακοσίας τριῆ-
ρεις, κατὰ δὲ τὸν Ἀνδοκίδην μάλιστα καὶ τετρακο-
σίας. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πρώτῃ ἔτει τοῦ πελοποννη-
σιακοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν Θουκυδίδην
εἶχαν ἐν τοῖς λιμέσιν αὐτῶν τριῆρεις πλοῦτους, ἥτοι
δοκίμους καὶ ἐντελῶς παρεσκευασμένας εἰς μάχην,
τριακοσίας. Ταύτην δὲ βεβαίως τὴν πλήρη ζωῆς
καὶ στρατιωτικοῦ βίου ἐποχὴν ἔχει ἐν τῷ νῦν ὁ Ἀ-
ριστοφάνης, περιγράφων εἰς τοὺς Ἀχαρνεῖς αὐτοῦ
τὴν ὕψιν τῆς πόλεως ἐν καιρῷ ναυτικῆς τιμῆς ἐκ-
στρατείας, ὡς τοιαύτην αὐτὴν πολεμικὴν ἢ τὸν ἀπὸ τοῦ

Καὶ κατὰ μὲν τ' ἂν αὐτῶς καθέλκεται.

Τριακοσίας νέαι ἦν δ' ἂν ἡ πόλις πλεί.

Θορύβου στρατιωτῶν περὶ τριπύργου βοῆς

Μισθοῦ διδομένου, παλλαδίων χρυσαυμένων,

Ἰστοῦ στεναγούσης, σιγῶν ματρουμένων,

Ἀσπίων, τροποτήρων, κἀδὲς ἀναυμένων,

Σκαρδύνων, ἰλίων, κροσμένων ἐν δασύοις.

Σταγόνων, τριγυίων, αὐλητρίων, ὑποκίμων, ἡρώων
Τὸ νεώριον δ' αὖ κατὰ τὴν πελοποννησιακὴν πόλιν
Τύλων ὑπορούτων, βαλκόνων τροποτήρων, ὡς τῶν
Ἀλλῶν, κλειστῶν, νιγλῶν, σιγῶν, κροσμένων.

Οὐδὲν δὲ ἄλλο γεγονός σαφέστερον, ἢ ποδείκνυσθαι
τὸ μέγεθος τῆς θαλασσίας δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων,
ἢ ἡ κατὰ τῆς Σικελίας αὐτῶν ἐκστράτεια, καὶ τὴν
ἀκμάζοντος ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου διακο-
σίας τριῆρεις ἐξώπλισαν, φερούσας ἐν αὐταῖς ἐξ ἑ-
κοντα χιλιάδας κύνους! Ἀλλὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ εἶναι
σχεδὸν μηδέν· τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι ἐνὶ πᾶσι φε-
ρῇ δυνάμει αὐτῇ ἐν Σικελίᾳ ἀπώλετο, καὶ πρὸ τῆς
μεγίστης ταύτης μάλιστα συμφορᾶς διακόσιαι ἑτε-
ραι τριῆρεις ἐν Αἰγύπτῳ αὐταῖς πληρώμασι διασθῆ-
ρησαν, περὶ δὲ Κύπρον πεντήκοντα καὶ ἑκατόν, τε-
λευταῖον δὲ ἐν Ἑλλησπόντῳ ἑσπέραι διακόσιαι κα-
τεστράφησαν, δὲν διελούσῃ πόσως ἡ ναυτικὴ δύνα-
μις τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' αὐτῶς μετὰ τὴν ἐν Σικελί-
ᾳ καταστροφὴν, ὀγδοήκοντα καὶ ἑξ τριῆρεις ἐ-
ξώπλισαν, οἱ ὅν κατεναυμάχησαν τοὺς Ἀακεδαιμο-
νίους τὸ πρῶτον ἐν Ἀβύδῳ καὶ τὸ δεύτερον ἐν Κυ-
ζίκῳ. (Ὀλυμ. 92, 2.) Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐκτελεί-
σθαι ἡ ἀλκιμιάδης μετ' ἑκατὸν τριῆρων, καὶ μετὰ ταῦτα
ὁ Κόνων μετ' ἐβδόμηκοντα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τελευ-
ταῖος οὗτος στόλος ὑπῆρξεν ἀτυχὴς ὡς γνωστὸν,
ἐντὺς τριακοντα ἡμερῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξώπλισαν ἑ-
τέρας ἑκατὸν δέκα τριῆρεις. Ἐν τῇ ἀτυχεῖ δὲ τέ-
λος ἐν Αἰγῶς ποταμοῖς ναυμαχίᾳ τριῆρεις τῶν Ἀ-
θηναίων ἀπώλοντο ἑκατὸν ὀγδοήκοντα. Ἀλλὰ καὶ
μετὰ τὸ δυστυχέστατον τοῦτο τέλος τοῦ οἰκτροῦ
πελοποννησιακοῦ πολέμου (Ὀλυμ. 93, 4.) ἐξαντλή-
σαντος κατὰ κράτος τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως, οἱ
Ἀθηναῖοι δὲν ᾤκησαν ὡς ἀναλάβωσιν ὅθεν περὶ
τὴν ἑκατοστὴν Ὀλυμπιάδα ἠδύναντο αὐτῶς νὰ ἐξο-
πλίσωσι 200 τριῆρεις, ναυαρχουμένας ὑπὸ τοῦ
Χάρητος, Τιμοθέου, Χαθρίου καὶ Ἰφικράτους, οἵ-
τινες ἐπὶ τέλους καὶ ἠνάγκασαν τὴν ἀγέρωχον
Σπάρτην ὡς ἀναγνωρίσῃ ἐκούσα ἀκούσα τὴν θαλασ-
σίαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Βετὶ δὲ τὴν ἑκατοστὴν
ἑκτὴν Ὀλυμπιάδα ὁ Δημοσθένης εἰς τριακοσίας
τριῆρεις ὑπαλογίζει τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Ἀ-
θηνῶν, ἥτις ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης ἠδύναντο νὰ ἐκπλευσῇ
τοῦ Παιραιῶς. Ὁ δὲ φιλόπατρις ἐκεῖνος καὶ ἀσπί-
λος Λυκούργος ὁ ῥήτωρ, κατώρθωσε ὡς ἀναδιδάσῃ
αὐτῶς τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τετρακοσίας
τριῆρεις, ἐν μέρει μὲν ἐπισκευάζων τὰς ἀρχαίας ἐν
μέρει δὲ ἐτέρως νέας ναυπηγῶν, ὥστε ἐπλήρωσεν
αὐτῷ πάντα τὰ νεώρια τῶν λιμένων τῶν Ἀθηνῶν.
Αὕτη δὲ τοῦ ἀρχαίου ὄντως Ἕλληρος ἢ προσ-
πάθεια καὶ ὁ ζήλος πρὸς ἀνανέωσιν καὶ τὴν εἰς ἀ-
κέραιον οὕτως εἰπεῖν ἀποκατάστασιν τῶν ναυτικῶν
δυνάμεων τῶν Ἀθηνῶν, δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς
ἡ τελευταία ψυχὸρραγούσης σώματος ἀκχεῖα ἀ-
νάπτυξις τῶν ζωτικῶν δυνάμεων· καθότι εἰ καὶ ἀ-
ληθῶς μετ' οὐ πολὺ ἐξοχλήσαν οἱ Ἀθηναῖοι ταῖς Βυ-
ζαντίοις πεμφαντες αὐτοῖς ἑκατὸν εἰκοσι τριῆρεις,
καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Χαιρωνεῖς μάχης ἐψήφισεν ὁ
δῆμος ἵνα ἐξοπλίσωσι διακοσίας τριῆρεις, καὶ κατ'

αὐτὴν μάλιστα τὴν 144, Ὀλυμπιάδα ἑτερόν τι ἀπαντῶμεν τοῦ δήμου ψήφισμα πρὸς ἐξοπλισμὸν 200 τριήρων καὶ 40 τετρήρων, εἰ καὶ προσέτι ἡ ὕλική δύναμις καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους δὲν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητος, ὅμως τὸ πνεῦμα, τὸ ἐναψύχου τὴν πολιτείαν καὶ ἡ ἡθικὴ δύναμις ἐφ' ἧς ἡ πολυτεία στηρίζομένη ἦν ἀνεξάντλητος εἰς τὰς δυνάμεις καὶ ἀκαταδάμαστος εἰς τὰς συμφοράς, ἀπέπηγ νῦν καὶ ἀπέπηγ ἀνεπιστρεπτεῖ. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἤδη καὶ ἀλλὰ ἄλλο ἐγένετο λόγος πολὺς· ὅθεν περιττὴ ἐνταῦθα καὶ ὅπο σκόπου ἡ ἐπανάληψις τῆς τοιαύτης ἱερεμιάδος.

Σπουδαίοντα δὲ ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον τοῦτο ἀντικείμενον εἶσιν αἱ τυχαίως πρό τινων ἐτῶν ἀνακαλυφθεῖσαι ἐν Πειραιεὶ ἐπιγραφαὶ παρὰ τὴν θαυμασίαν πιθανῶς σκευοθήκην τοῦ Φίλωνος, περιέχουσαι ἀκριβέστατον κατάλογον πῶν πολεμικῶν πλοίων τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῶν σκευῶν αὐτῶν καὶ τῶν ὀνομάτων ἀπὸ τῆς 106 μέχρι τῆς 144 Ὀλυμπιάδος. Ἐκ πῶν ἀρχαίων δὲ τούτων περιεργατάτων μνημείων πῶ ἐξῆς λαμβάνομεν ἐξαγόμενον περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων τῶν Ἀθηναίων κατὰ δεδομένας τινὰς ἐποχάς.

Ὀλυμπ. 106, 1. Π. X. 356. (Γέννησις Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου). τριήρεις 283.
 112, 2. Π. 330. (Μάχη ἐν Γαύγαι). τετρήρεις 18.
 115, 3. 326. (Ἀλέξανδρος ἐβασιλεύει τῆς ἡπείρου στρατεύει κατὰ τῆς τριήρεις 360 Ρώμης). τετρήρεις ...
 119, 4. 325. (Ὁ Ἀθηνοσθένης φεύγει ἐξ Ἀθηνῶν κατὰ τῆς τετρήρεις 30.
 124, 2. 323. (Ἀκριακὸς πόλεμος καὶ θάνατος Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου πρὸς τὸν εἶνα). τριήρεις 365 τετρήρεις ... πεντήρεις ...

Σημειωτέον δὲ ὅτι εἰς τὰς ναυτικὰς ταύτας ἀπογραφὰς πλοῖα εἰλάσσονα πῶν τριήρων ὡς φέρ' εἰπεῖν εἰκόστροι, τριακόντοροι, πεντηκόντοροι καὶ ἑκατόντοροι, οὐσαὶ νῆες μονήρεις ἤτοι μονόκροτοι ἀναφέρονται μὲν ἐνίοτε, ἀλλ' εἰς τὰ ἀνωτέρω ὀλικὰ ποσὰ δὲν συμπεριλαμβάνονται μὴ θεωρούμεναι ὡς πλοῖα πολεμικά. Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ τάξις καὶ ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ συντομία ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν ταῖς δημοσίαις ταύταις ἀπογραφαῖς τοῦ στόλου. Μία μόνον λέξις ὡς ἐπὶ τὸ παλὺ ἐκφράζει τὴν κατάστασιν τοῦ πλοίου· ὡς φέρ' εἰπεῖν, ἀχρηστος· παλαιά, καινὴ, δόκιμος, ἐπισκευῆς δεσμένη, ἀνεπίσκευτος, ἐπασκευασμένη, ἀσκευος, πρώτη (ὡς πρὸς τὸ ποιὸν τοῦ πλοίου) δευτέρα, τρίτη, ἑταίρατος.

(Ἐκτετατὸν τὸ τέλος.)

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΑΛΑΠΑΓΩΝ ΝΗΣΩΝ.

Ὁ γάλλος ὑποναύαρχος K. Dupetit-Thouars ἀπεύθυνεν ἐσχάτως τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἐν Παρισίαις ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν περὶ τῶν ἐν τῇ Πολυνησίᾳ κοραλλωδῶν νήσων καὶ τοῦ ἀρχιπελάγους τῶν Γαλαπάγων.

« Παρακαλῶ τὴν ἐντιμὴν ταύτην ἀκαδημίαν ἵνα μοι ἐπιτρέψῃ νὰ ὑποβάλω αὐτῇ παρατηρήσεις τινὰς, ὡς ἔκαμον ἐν τῷ ἀρχιπελάγει τῶν Γαλαπάγων νήσων, καὶ ἐπὶ τῶν κοραλλωδῶν νησιδίων τῆς Πολυνησίας. Ταύτας νομίζω πολλοῦ λόγου ἀξίας, ὡς ἀφορῶσας τὴν τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν γέννησιν.

« Περιπλέων τὰς Γαλαπάγας νήσους ἐθαύμαζον αὐτάς. Ὅλαι αὐταὶ ἀρχὴν ἔχουσιν νεωτάτας ἡφαιστείους ἐκρήξεις, καὶ ὅλον ἐν ἀναπτύσσονται βαθμηδόν, τὴν δὲ ἀνάπτυξιν αὐτῶν διακρίνει τις εὐκόλως ἀποδεικνύουσαν κατὰ τινα τρόπον τὴν σχετικὴν τῆς αὐτῶν γεννήσεως ἀρχαιότητα. Μία τις τούτων μάλιστα, ἡ καλουμένη *Αἰδοη Μάρλη*, εἶναι εἰσέτι πεπυρωμένη, καὶ τὸ γεννῆσαν αὐτὴν ἡφαιστεῖον ἀναδίδει καθάρα τὴν καπνὸν, ἐνίοτε δὲ καὶ φλόγας πυρὸς. Ἡ νῆσος αὕτη εἶναι ὑψηλὴ καὶ παριστᾷ σωρὸν ἡφαιστείων λίθων, δεικνύουσα λάβας καὶ μύδρους μὴ πῶ σκληροσμένους, οὐ ἐνεκα λίαν δυσκόλως περιπατεῖ τις ἐπ' αὐτῆς. Οὐδαμοῦ ὑπάρχει ἔχνος φυτῶν καὶ γῆς καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἐντελὲς ἀκαρπός. Τὰ κατὰ τὰς λοιπὰς νήσους ἡφαιστεῖα ἐσθλὴν ἔχουσιν κατ' ἐποχὰς μᾶλλον ἢ ἥττον μεμακρυσμένας, καθότι τινες τῶν νήσων ταύτων σπαρτοῦνται εἰσέτι παντάπασι φυτῶν, καὶ τὰ τῶν βροχῶν ὕδατα καταδρέχουσιν ἐξ ὀληκλήρου αὐτάς.

« Ἡ κατὰ τὰς εἰρημένας νήσους βλάστησις τῶν διαφόρων φυτῶν, δὲν εἶναι εἰς πάντα τὰ μέρη ἐξίσου ἀνεπτυγμένη, διότι εἰς τινὰς μὲν ἀπαντᾷ μόνον ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν, εἰς τινὰς δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ κατὰ τὰς πλευράς τῶν ὀρέων, οὐ ἐνεκα νομίζεις ὅτι ἀπαντᾷ ὅσους κατὰ τὴν ὀρηκὸν εἰς τινὰς δὲ ἄλλας ἢ βλάστησις ἐπεκτείνεται μέχρι τῶν ἀκτῶν, ἀναπτυχθεῖσα βαθμηδὸν διὰ τῆς ἐπανεκλειμμένης ἀποσυνθέσεως διαφόρων φυτῶν, ἀποτελεσάντων εἶδος φυτικῆς γῆς, ἥτις συνδέει καὶ ποιεῖ γόνιμον τὸ ἔδαφος, ἐπιτρέπουσα ἐνταυτῇ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὑδάτων ῥοήν. Εἰς τὰς νήσους ἐν αἷς ἡ βλάστησις εἶναι εἰσέτι ἀτελής, τὸ ἔδαφος μένει ἀειποτα ἐν τῇ πρωτοτύπῳ αὐτοῦ καταστάσει ὡς οὐ μετασχηματισθῇ ἐντελὲς, ὅπου γίνεται βαθμηδὸν καὶ βραδέως. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ φαίνεται κάλλιστα ὅτι ἡ βλάστησις τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν εἶναι μᾶλλον ἰσχυρά καὶ ἀνεπτυγμένη τῆς τῶν κατωτέρων, διότι τὰ μὲν δένδρα εἰσὶ μᾶλλον ὑψικόμα, τὰ δὲ φυτὰ πυκνότερα καὶ πλέον ζωηρά.

Εἰς δὲ τὰς νήσους τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, οἷαι αἱ τῆς ἐταιρίας τῶν *Μαρκεσιῶν* καὶ *Σανθόδικων*, συμβαίνει τούναντιον, ὁμοίαν τὰ παρὰ τὰς ἀκτὰς φυτὰ καὶ δένδρα εἰσὶ μεγαλύτερα καὶ μᾶλλον ἰσχυ-